

φορίαν προετοιμασίαι, εἰς ἃς ἔβηκε τραγικὸν τέρας ὁ ἀδόκητος τοῦ μεγαλοπράγμονος πάπα ἐξ ὑπερκοπώσεως θάνατος ἐν Ἀγκῶνι (1578/1464), ὅπου ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτοῦ, ἔτοιμοθανάτου ὄντος, συνεκεντροῦτο ἤδη ὁ ἀπαιτούμενος στόλος (202—222).

Πρὸς τὴν χάριν τῆς ἐκθέσεως, ἣτις στηρίζεται ἐπὶ εὐρείας τῶν τε πηγῶν καὶ τῶν ὑπαρχόντων βοηθημάτων μελέτης, ἀμιλλᾶται ἡ κομψότης τῆς ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου, τετυπωμένου ἐπὶ ἀρίστου χάρτου καὶ ἐφωτισμένου δι' ὠραίων εἰκόνων.

Π. Ι. Μ.

1. P. Pascal, *Le «Digénis» slave ou la «Geste de Devgenij» : Byzantion 10 (1935) σ. 301—334.*

2. H. Grégoire, *Note sur le Digénis slave : Byzantion 10 (1935) σ. 335—339.*

3. H. Grégoire, *Le sultanat d'Iconium dans l'Épopée byzantine : Byzantion 9 (1934) σ. 361—365.*

Αἱ ἔρευναι περὶ τὴν τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου Ἀκριτηίδα μεγάλως θὰ προαχθῶσι διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ P. Pascal γαλλιστὶ φιλοτεχνηθείσης μεταφράσεως τῆς ῥωσικῆς Ἀκριτηίδος (R παρ' ἐμοί).

Ὁ P. Pascal ἐν ὀλίγοις συνοψίζει καὶ τὰς γνώμας τοῦ M. Speranski, ὅστις ἐξέδωκε τῷ 1922 ἐν Πετρογραδίῳ τὴν ῥωσικὴν Ἀκριτηίδα ἐν τῷ πρωτοτύπῳ Κατὰ τὸν M. Speranski ἡ ῥωσικὴ Ἀκριτηὶς ἀνήκει τῷ IB'—II' αἰῶνι.

Ἐκ τῆς μελέτης ἐπέισθην, ὅτι ὁ R δὲν εἶναι διασκευὴ τῆς τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου Ἀκριτηίδος¹. Οὕτως, ὡς παρετήρησεν ἤδη καὶ ὁ H. Grégoire, ὁ ἦρωσ παρὰ τῷ R καλεῖται μόνον Διγενής, τὸ δὲ ὄνομα Βασίλειος εἶναι ὅλως ἄγνωστον τῷ R. Πλὴν τούτου ὑπάρχουσι πολλὰ ὀυσιώδεις διαφοραί· οἱ ἀδελφοὶ τῆς Εἰρήνης—τῆς μητρὸς τοῦ Ἀκρι-

¹ Ὡστε καλῶς ποιήσας ἐν τῷ στέμματι τῶν διασκευῶν τῆς τοῦ Εὐσταθίου Ἀκριτηίδος (Byz.-neugr. Jahrb. 10 [1933] σ. 388) δὲν συμπεριέλαβον τὸν R ! Κακῶς ἐπομένως ἐκπλήσσεται ὁ H. Grégoire, Byzantion 9 (1934) σ. 361.

του —εἶναι τρεῖς, οὐχὶ πέντε· ὁ Διγενὴς ἐν τῷ R εἶναι οὐχὶ πιστὸς ὑπήκοος (ὡς ἐν X), ἀλλὰ ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου· ἡ *Μαξιμὸς* (*Μαξιμιανή* R) εἶναι θυγίτηρ τοῦ Φιλοππίου, οὐχὶ σύμμαχος Αἰ εἰκασίαι τοῦ H. Grégoire περὶ τοῦ R εἶναι ὅλως ἀστήρικτοι· ἔτι δὲ ἑξακολουθεῖ νὰ πιστεῦῃ, ὅτι τὸ *Καρόης* (ἢ *Καρώης*: "Αραψ—μοαμεθανός!) εἶναι παραφθορὰ τοῦ *Καρβέας* (ἀλλ' εἶναι χριστιανός!)· ἀλλ' ἔδειξα (Byz. neugr. Jahrb. 10 [1933], σ. 383)—καὶ *οὐδερμία πλέον* ἀμφιβολία ἀπομένει— ὅτι τὸ *Καρώης* (Μουρσῆς [=Μουσηῖς X=ἄραβ. Musi] ὁ *Καρώης*: πβ. Ἄμβρων ὁ Ταρσίτης!) εἶναι *ἐθνικὸν* (X: *Ταρσίτης*!). Ὡστε πάντα τὰ λεγόμενα περὶ Παυλικιανῶν εἶναι ὅλως ξένα πρὸς τὴν ἀκριτικὴν ποιησιν· εἶναι λυπηρόν, ὅτι αἱ τερατώδεις παραδοξολογίαι τοῦ K Σάθα καὶ τοῦ É. Legrand (ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ T) εὐρίσκουσιν ἀκόμη ἀπήχησιν!

Κατ' ἐμὲ ὁ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτης (β' ἡμισυ IB' αἰῶν.) *πρῶτος* κατέγραψεν ἐν μεγάλῳ ἔπει (ἐν 10 βιβλ.) τὰς πράξεις τοῦ Ἀκριτοῦ (πβ. Ἀκριτ. A 1—7: «τέκνον . . . πολλάκις με ἠξίωσας . . . τὰς κατορθώσεις *διὰ γραφῆς* δηλώσαι σοι τοῦ Διγενοῦς Ἀκριτοῦ κ.τ.λ.» πβ. A Χατζῆν, BNGJ 10 [1933] σ. 385)

Εὐθὺς ἀμέσως (ὁ R κατὰ τὸν Speranski ἀνῆκει τῷ IB'—II' αἰῶνι!) μετὰ τὸν Εὐσταθίου Μακρεμβολίτην ἕτερος Ἕλλην ποιητὴς ἐποίησεν Ἀκριτηίδα ἔχων ὡς βάσιν α' τὰ αὐτὰ διηγήματα καὶ ἄσματα περὶ τοῦ Ἀκριτοῦ, ἅπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτης (X), β' ὅλως διαφόρους πηγὰς (διηγήσεις καὶ ἄσματα) καὶ γ' ἴσως¹ καὶ τμήματα μικρὰ τῆς τοῦ Εὐσταθίου Μακρεμβολίτου Ἀκριτηίδος. Ἐὰν ταῦτα τεθῶσιν ὡς βάσις τῆς περαιτέρω ἐρεῦνης, τότε *μόνον* δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματα τῆς εἰρημένης Ἀκριτηίδος μετάφρασις εἶναι ὁ R.

Ἐν τῇ τρίτῃ ὑπὸ κρίσιν ἐργασίᾳ ὁ H. Grégoire θέλει νὰ ἄρῃ ἐκ τοῦ μέσου τὴν ἐκ τῆς μνείας τοῦ Ἰκονίου καὶ τοῦ φόρου ὑποτελείας ἀνυπέρβλητον δυσκολίαν, ἣτις ἀνατρέπει τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῆς Ἀκριτηίδος. Δὲν θέλω νὰ ἐπαναλάβω τινὰς τῶν παραδόξων θεωριῶν τοῦ καθηγητοῦ H. Grégoire· ἀλλαχοῦ εἶπον περὶ τῶν ὑψίστων ὑπηρεσιῶν, αἷς προσήνεγκεν εἰς τὴν ἔρευναν ὁ σοφὸς καὶ ᾄξ·κέλευθος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Βρυξελλῶν· ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἀποδεχώμεθα καὶ πάσας τὰς ἀστηρίκτους εἰκασίας αὐτοῦ.

Ὅτι καὶ τὸ ἰσχυρὸν Ἑλληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου κατέβαλλεν ἐνίοτε καὶ φόρον «ὑποτελείας» εἰς τοὺς ἐνοχλητικὸς γείτονας, εἶναι

¹ Αἱ ὁμοιώτητες δύνανται δηλαδὴ νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν πηγὴν.

γνωστόν πβ. καὶ Σ. Κυριακίδην, Λαογραφία 10 (1929/32) σ. 651, σημ. 1.

Τὴν διόρθωσιν τοῦ Η. Grégoire ἐν C IV 1043 (τῷ Ἰκονίῳ: τὸ τῶν οἰκείων), δι' ἧς θέλει νὰ ἄρῃ τὴν δυσκολίαν, δὲν ἐδέχθη οὔτε ὁ καθηγητῆς F. Dölger, ὅστις ἄλλως θέλει νὰ πολεμήσῃ τὴν γνώμην μου· οὗτος νομίζει (Byz Zeitschr. 34 [1934] σ. 406), ὅτι ἐν X ἔκειτο οὐχὶ τῷ Ἰκονίῳ, ἀλλὰ τῶν ἄκρων (M). Ὁ καθηγητῆς F. Dölger δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ λ. ἄκρων (M) εἶναι ἑλληνικὴ, σαφῆς καὶ γνωστὴ ὥστε οὐδεὶς γραφεύς, ὅσον καὶ ἀμαθῆς ἂν θεωρηθῆ, ἠδύνατο νὰ παραναγνώσῃ αὐτὴν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν λ. Ἰκόνιον¹ καὶ τὸ τέλος τὸ διδόμενον αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους!

Ἄλλ' ἐντυχῶς νῦν δύναμαι νὰ στηρίξω τὴν παραδεδομένην γραφὴν τοῦ C (=X) δι' ἀκαταμαχίτων ἐπιχειρημάτων.

Ἐν BNGJ 9 (1930/32) σ. 275 καὶ 10 (1933) σ. 369 κέ. ὑπεστήριξα, ὅτι τὸ ἔπος θὰ τεθῆ μετὰ τὸ 1069², ὅτε ἀπεσπίασθη τὸ Ἰκόνιον ὑπὸ τῶν Σελτζούκων.

Περὶ τούτου διδάσκει ὁ στίχ. C IV 1043: ὁ ἐδίδου (ἐνν. τὸ κράτος) κατὰ καιρὸν τέλος τῷ Ἰκονίῳ. Ὁ Ἀκρίτης δηλαδὴ λέγει, ὅτι θὰ ἀναγκάσῃ διὰ νίκης αὐτοῦ τοὺς Ἰκονεῖς (=τοὺς Σελτζούκους τοῦ Ἰκονίου) νὰ καταβάλλωσι (ἐτήσιον) τέλος τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου³.

Ὁ καθηγητῆς Α. Grégoire προσπαθεῖ διὰ σαφῶν ἐπιχειρημάτων νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδὲν σημαίνει ἡ παραδεδομένη γραφὴ ἐν C.

Ἀλλὰ βεβαίως νῦν θὰ πεισθῆ, ὅτι εἶχον εὔρει τὸ ἀληθές, ὅπερ νῦν στηρίζω δι' ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων.

1. Ἡ φράσις «δίδωμι τέλος τῷ Ἰκονίῳ» εἶναι α'. ἑλληνικωτάτη, β'. γνωστὴ ἄλλοθεν καὶ γ'. σαφῆς· πβ. Α. Χατζῆν, BNGJ 10 (1933) σ. 372, ὅπου παρέχω *ὁμοιοτάτην* φράσιν ἐκ παπύρου: «δίδωμι τῇ πόλει... τὸ... τέλος»!

2. Ὁ μοαμεθανὸς Ἀμιράς ἐν C I 283 κέ. διηγεῖται τὰ παλαιότε-

¹ Ὁ Σ. Κυριακίδης ἔ. ἄ. σ. 651 δέχεται τὴν παραδεδομένην γραφὴν (τῷ Ἰκονίῳ).

² Ἀγνοῶ πῶς ἐτυπώθη 1067. Περὶ τοῦ ἔτους 1069 πβ. προχείρως Μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν λ. Τουρκία σ. 224β. Ὁ Σ. Κυριακίδης ἀναγράφει οὐχὶ ὀρθῶς ὡς ἔτος τῆς ἀποσπίασεως τὸ ἔτος 1073. Κατὰ τὸν J. Laurent τὸ Ἰκόνιον ἀπεσπίασθη ὀλίγον πρὸ τοῦ 1081· πβ. Ἐπει. Ἐταιρ. Βυζαντ. Σπουδ. 8 (1931) σ. 347. Ὁ Η. Grégoire (σ. 363) μόνον τὴν γνώμην τοῦ J. Laurent σέβεται· ἰδοῦ, ὅτι ἔχει αὐτὴν!

³ Δὲν ἐννοῶ διὰ τίνα λόγον ὁ Η. Grégoire ἀναμειγνύει (σ. 362) τὰς σταυροφορίας. Ὁ Εὐστάθιος Μακρεμβολίτης τὴν ἐπικὴν ὕλην παραλαμβάνει ἐκ τοῦ Η'—Ι' αἰῶνος. Τοῦτο πολλὰκις ἐτόνισα!

ρα κατορθώματα αὐτοῦ καὶ τέλος ἐπάγεται (C I 294—295): «τὴν Ἡράκλειαν ἥστερον ἐξήλειψα ταχέως, | τὸ Ἀμόριον δὲ καταλαβὼν ἄχρι τοῦ Ἰκονίου»¹. Δηλαδή εἰς τὸν Ἀμιράν ἀποδίδεται ἡ κατάληψις τοῦ Ἀμορίου, ὅπερ ἀπεσπίασθη ὄντως τῷ 1068, καὶ τοῦ Ἰκονίου, ὅπερ ἀπεσπίασθη ὄντως τῷ 1069, ὡς εἶπον ἤδη.

3. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ὅπερ ἐσχάτως εὗρον, εἶναι καταπληκτικὸν καὶ ἀρίστη ἐπικύρωσις τῆς γνώμης μου περὶ Ἰκονίου καὶ καταβολῆς φόρου. Ὁ ποιητὴς τῆς Ἀκριτιῆδος ἐν τέλει τοῦ Θ' βιβλίου ἐπαναλαμβάνει δι' ὀλίγων τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Ἀκρίτου, τοῦ ἥρωος τοῦ ἔπους: ἀναφέρει τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν ἀπελατῶν, κατὰ τῶν Ἀράβων· τέλος μνημονεύονται ὁμοῦ δύο τινά: α' ὅτι ὁ Ἀκρίτης ἐξηνάγκασεν «ἔθνη» (=ἀπίστους, ἄλλοθρήσκους=τὸ σελτζουρικὸν Ἰκόνιον) νὰ παρέχωσι «φόρους» (=τέλος) βασιλεῖ ἐτησίους»: πβ. T 3100 «ὥστε καὶ φόρους βασιλεῖ παρέχων (παρέχειν X) ἐτησίους»=A 4337=P σ. 405, 27—28=F¹ (πβ. A. Χατζῆν, BNGJ 9 [1930/32] σ. 272, 4) καὶ β' ὅτι ὁ βασιλεὺς (ἀσφαλῶς ὁ Ῥωμανὸς ἐν X³) ἀκούσας τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀκρίτου ἐτίμησε μέγας αὐτόν: πβ. τοὺς στίχους κατωτέρω.

¹ Ἀλλὰ ταῦτα ἐλέχθησαν—ὁμοῦ πάλιν— ἐν τῷ Ε' βιβλίῳ (=A 2342—2420=P σ. 363, 9—364, 34=T 1476—1546=L 2151—2179=C IV 971—1086).

² Ὁφείλω νὰ συμπαραθέσω τοὺς στίχους: C IV 1042—1044 ἐγὼ δὲ ὁ πανευτελής τῷ σῶ κρᾶτει (=τῆ σῆ κραταιότητι) δωροῦμαι, | ὁ δίδου κατὰ καιρὸν τέλος τῷ Ἰκονίῳ, | ἄλλο τοσοῦτόν σε λαβεῖν παρ' ἐκείνων (=τῶν Ἰκονιέων) ἀκόντιων.

Πρὸς ταῦτα πβ. T 3099—3101 «κατὰ πολὺν δὲ φοβερῶς τὰ ἔθνη ὑποιάξας, | ὥστε καὶ φόρους βασιλεῖ παρέχων (παρέχειν X: πβ. A. Χατζῆν, BNGJ 9 [1930/32] σ. 272, 4 καὶ σ. 285) ἐτησίους καὶ οἱ ποτὲ πολέμιοι γιγόνασιν οἰκέται»=A 4336—4338=P σ. 405, 26—29⁴

¹ Τὸ παρὰ τῷ M ἐκ οὐρσευσε (πβ. ABLPT) ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὴν Ἡράκλειαν (τὸ Ἡρακλέους) πβ. ἐξήλειψα ἐν τῷ C τὴν μετοχὴν καταλαβὼν περιέκοψεν ὁ M θηρεύον συντομίαν· τὸ δὲ Ἰφέριν παρ' αὐτῷ εἶναι προφανῶς παρανόημα τοῦ Ἰκόνιν· τοῦτο οὐδεὶς παρετήρησε· τὸ Ἀμόριον καὶ Ἰκόνιον ὡς γεινιάζοντα πάντοτε συνεκφέρονται ἐν τῷ ἔπει! Πβ. καὶ E 732 (τὸ [ν] Ἡρακλέος <v> ἐκ οὐρσευσε, τὸ [ν] Κόνιον καὶ Ἀμόριον): παράλληλος στίχος!

² F=A 3857—8 (χαράτσια [=τέλος] ἐπυρασκεύασε τὰ ἔθνη [=τὸ Ἰκόνιον] διὰ νὰ δίδου τῷ βασιλεῖ τῷ Ῥωμανῷ, τῷ μέγα τροπαιούχῳ=P σ. 397,14—15.

³ Πβ. A. Χατζῆν, BNGJ 9 (1930/32) σ. 272, 3 καὶ 10 (1933) σ. 379.

⁴ Καὶ ὁ F παρεῖχεν αὐτούς· πβ. A. Χατζῆν, BNGJ 9 (1930/32) σ. 272, 4 καὶ σ. 285 (ἐπίμετρον Ε').

Ὡστε τὸ λεγόμενον ἐν τῷ Ε΄ βιβλίῳ, ὅτι θὰ ἐξαναγκάσῃ ὁ Ἀκριτής τὸ Ἰκόνιον νὰ καταβάλλῃ τέλος (φόρον) ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῷ γενικῷ ἀπολογισμῷ τοῦ Θ΄ βιβλίου! Τοῦτο οὐδεὶς παρετήρησεν!

Ὡστε ἐὰν διορθώσωμεν τὰς λέξεις «τῷ Ἰκονίῳ» καὶ γράψωμεν «τὸ τῶν οἰκείων» (H. Grégoire), ἢ δεχθῶμεν ὅτι ἐν Χ ἔκειτο τῶν ἄκρων (F. Dölger), τὰ ἐν τῷ Θ΄ βιβλίῳ θὰ θεωρηθῶσι κενοὶ λόγοι, φλυαρίαί καὶ ὅλως ἀπροσδιόνυσα.

Τὰ ἀνωτέρω δύναμαι νὰ ἐνισχύσω καὶ διὰ τῶν ἐξῆς: 1 Ὁ βασιλεὺς Ῥωμανὸς (Χ!) τιμᾶ διὰ δωρεῶν τὸν Ἀκριτήν ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ τοῦ Ε΄ βιβλίου: πβ. Α 2410—2414=Τ 1544—6 Ρ. σ. 365, 25—28=C IV 1050—53.

Ταῦτα ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητὴς πάλιν ἐν τῷ Θ΄ βιβλίῳ (ἐν τῷ γενικῷ ἀπολογισμῷ): πβ. Α 4343—4347 οὐ καὶ τὰ κατορθώματα ὁ βασιλεὺς (κατ' ἀνάγκην ὁ Ῥωμανός!) ἀκούων (πβ. Α 2344 ἀκούων!) ὁ νικηφόρος¹ (κατ' ἀνάγκην οὐχὶ Νικηφόρος!) . . . μερίστην ἄγαν δωρεάν . . . ἀπέστειλεν (ἀπέστειλεν Ζ καὶ Χ: πβ Α 4071=Τ 2865=Ρ σ. 400, 36) ἡμέραν καθ' ἡμέραν=Τ 3106—3110.

2. Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ τοῦ Ε΄ βιβλίου ὁ Ἀκριτής λέγει τῷ βασιλεῖ: Α 2405 (=Τ 1539) ἐγὼ ποιήσω τοὺς ἐχθροὺς δούλους εἶναι τοῦ κράτους (=Ρ σ 364, 21—22).

Ταῦτα ὁμοίως ἐπαναλαμβάνει ὁ ποιητὴς πάλιν ἐν τῷ Θ΄ βιβλίῳ (ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ): πβ. Τ 3101 = (Α 4338) καὶ οἱ ποτὲ πολέμοι (=ἐχθροί!) γεγόνασιν οἰκέται (=δούλοι!) = Ρ σ 405, 28—29 (πολέμοι—δούλοι).

Κατὰ ταῦτα ἡ Ἀκριτήϊς ἀναντιρρήτως ἐποιήθη μετὰ τὸ 1069.

Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ τονίσω, ὅτι ποικίλα ζητήματα θὰ εἶχον λυθῆ ἤδη, ἂν εἶχεν ἐμφανισθῆ ἢ ὑπ' ἑμοῦ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παρασκευαζομένη κριτική καὶ ἐριμνευτική ἔκδοσις πασῶν τῶν διασκευῶν τῆς Ἀκριτηΐδος (ACDEHLPΤ)² δυστυχῶς ἐδημοσιεύθη ἐσχάτως (ὑπὸ Π. Καλονάρου) αὐθαίρετός τις διασκευὴ οὐχὶ ἔκδοσις τῆς Ἀκριτηΐδος: εἰς μάτην δηλαδὴ ὑπεβλήθη εἰς μεγάλης δαπάνης ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος!

Θὰ δεῖξω ἐνταῦθα δι' ἑνὸς καὶ μόνον παραδείγματος, ὅτι πρέπει πολλὰ νὰ γινώσκῃ ὁ ἐπιθυμῶν νὰ προβῆ εἰς κριτικὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀκριτηΐδος.

¹ Περὶ τῆς πλάνης τοῦ Ρ (Νικηφόρος) πβ. Ἄ. Χατζῆν, BNGJ 9 (1930—32) σ. 272 κ. ἑ. ἵαρά τῷ Προδρόμῳ, ὃν πολλαχοῦ μμεῖται ὁ Χ, κείται: βασιλεὺς νικηφόρος (Τὰ κατὰ Ῥοδάνθην καὶ Δοσικλέα Η΄ 82)!

² Ἐν ἐπιμέτρῳ θὰ συμπεριληφθῆ καὶ ὁ R (ἐν ἐλληνικῇ μεταφράσει).

Ἐν Α 3649=Γ 2481 λέγεται (β' ἡμιστίχ.): τῷ ξίφει τῆς χειρός μου πβ. Α. Χατζῆν, Προλεγόμενα εἰς τὴν τοῦ Εὐσταθίου Μακροβολίτου Ἀκριτήϊδα καὶ τὰς διασκευὰς αὐτῆς, Ἀθήναι 1930, Α' σ. 30· ἐκεῖ δὲν προτείνω διόρθωσιν τοῦ στίχου Α 3649, ὡς ἀνακριβέστατα ἐγράφη ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκδόσει τοῦ Α, ἀλλὰ λέγω **τί ἔκειτο ἐν Χ** καὶ μάλιστα ἀναγράφω **μόνον** τὸ β' ἡμιστίχιον *θηρευῶν συντομίαν*· νῦν θὰ ἐκθέσω πλατύτερον τὴν γνώμην μου.

Κατ' ἐμὲ παρὰ τῷ λογίῳ, ὡς ἔδειξα, Χ ἔκειτο: *πάντα* (ἐνν. *τὰ κοντάρια*) γ' ἀνέκοπα (=ἀπέκρουσα: πβ. Λεξικά τῆς Ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης) ἐγὼ τῷ σκῦτι τῆς χειρός μου (=τῷ χειροσκουταρίῳ)¹.

Ὁ W ἀντιγράφων τὸν Χ παρανέγνω—ἴσως ἠγνόει καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων ἀνακόπτω καὶ σκῦτος—καὶ ἔγραψεν ἀσφαλῶς τὰ ἐξῆς: *πάντα γ' ἀλλ'* (sic!) *ἔκοπα ἐγὼ τῷ ξίφει τῆς χειρός μου*.

Ἐκ τῆς κοινῆς ταύτης πηγῆς ἀπέρρευσαν τὰ ἐξῆς:

M (Y): *πάντα γ' ἀλλ'* ἔκοπα ἐγὼ τῷ ξίφει τῆς χειρός μου.

B (=AT): *πάντα γὰρ* ἔκοπα ἐγὼ τῷ ξίφει τῆς χειρός μου (διορθοῦ τὴν ἐν M ἀνελλήνιστον σύνταξιν!).

P σ. 392, 15—17: *ἀλλὰ* ἐγὼ *ὄλα* τὰ ἔκοπα μὲ τὸ σπαθίον μου (διατηρεῖ τὸν ἀλλά, μεταθέτει ὁμως τὴν λ. *πάντα* [=ὄλα] διὰ τὴν σύνταξιν!).

L 2863: *ἀλλὰ* αὐτὸς μὲ τὸ σπαθὶ ἔκοψεν τὰ κοντάρια (διατηρεῖ τὸν ἀλλά, παραλείπει τὸ πάντα).

C VI 634: τὰ κοντάρια ἔτεμον (=ἔκοπα διὰ τῆς σπάθης [=ξίφους]: πβ. στ 633!)· ὁ C (ἢ ὁ G N, ὅπερ τὸ αὐτὸ) ξενισθεὶς διὰ τὸ «τῷ ξίφει τῆς χειρός μου» παρέλιπε τὸ «τῆς χειρός μου»· τοῦτο εἶναι σὺνήθης παρὰ τοῖς διασκευασταῖς: πβ. Ἀ. Χατζῆν, BNGJ 10 (1933) σ. 393.

Ὡστε ἀναντιρρήτως ἐν τῇ κοινῇ πηγῇ (W) ἔκειντο αἱ λέξεις *πάντα, ἀλλ(ά), ἔκοπα καὶ ἐγὼ!* Ἐν W ἀσφαλῶς δηλαδὴ ἔκειτο: *πάντα γ' ἀλλ'* ἔκοπα ἐγὼ κτλ.²

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προσθέτω καὶ τὰ ἐξῆς:

I. Ἐρωτῶ τὸν ψέξαντα τὴν γνώμην μου: τί σημαίνει τὸ τοῦ W «τῷ ξίφει τῆς χειρός μου»; Μήπως οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον καὶ «ξίφος τοῦ

¹ Πβ Α 2984 ἡ λιογέννητος· ἀλλαχοῦ ὁμως γέννημα ἡλίου! Διὰ τὴν λ. σκουτάριον πβ. Liddell-Scott-Stuart Jones λ. σκουτάριον καὶ σκυτάριον (σκῦτος: scutum)· προφανῶς ἡ λ. scutum συνήφθη πρὸς τὴν λ. σκῦτος, ὧς τινες νῦν συνάπτουσιν ἐτυμολογικῶς τὰς λέξεις scutum (=ἀσπίς) καὶ σκῦτος! Πᾶσαν ἀμφιβολίαν τέλος αἶρεῖ ὁ στίχ. Ε 1428 τῶν σκυταρίων!

² Οἱ διασκευασταὶ P καὶ L ἐνόμισαν, ὅτι τοῦτο κεῖται ἀντὶ τοῦ: ἀλλὰ πάντα ἔκοπα ἐγὼ κτλ.

ποδός», ὡς ὑπάρχουσι δάκτυλοι οὐ μόνον τῆς χειρός, ἀλλὰ καὶ τοῦ ποδός;

2. Ἡ ἀσπίς (τὸ χειροσκουτάριον) χρησιμεύει πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐχθρικών (διὰ δόρατος, σπάθης, δάβδου κ.τ.ό.) ἐπιθέσεων ὥστε ὀρθῶς ὁ ποιητὴς (X) μετεχειρίσθη τὸ ἔ. ἀνακόπτω!

3. Τὰ δόρατα (—κοντάρια) δὲν κόπτονται, ἀλλὰ μόνον θραύονται (κλώνται A C [=X!], τσακίζονται P): πβ. Ὀμήρου Ἰλ. N 609 «κατεκλάσθη ἔγχος (=δόρυ)», Ἀκριτ. C I 176=A 365 ἐκλάσθησαν (τὰ κοντάρια!) =Pσ. 319, 32 «ἐτσακίσθησαν . . . τὰ κοντάρια»!

4 Ἐν X (ἐν τῷ Z' βιβλίῳ) ἔκειτο ἀσφαλῶς: καὶ μηδαμῶς ἀδικηθὲν (ἐνν. τὸ λωρῖκιν=ὁ θώραξ) ἔκλασε (=ἔθραυσε διὰ τὴν ἀντοχήν) τὸ κοντάριον πβ. L 2823 ἢ τάργα (τὸ λωρῖκιν X) . . . τσάκισεν . . . τὸ κοντάριον ὁ N (πηγὴ τῶν E καὶ C) θέλων νὰ ἀποφύγη κακώχον ὄμμα ἔγραψεν ἀσφαλῶς ἔθρουσα (=ἔθραυσα) τὸ κοντάριον τοῦτο δι' ἄγνοιαν παρενόησαν ἢ παρανόησαν ὁ E καὶ ὁ C πβ. E 1541 τὸ κοντάριον τῆς ἔρριψα (sic!), C VI 586 καὶ μηδαμῶς ἀδικηθεὶς ἔκοψα τὸ κοντάριον ἔτι πβ. τοὺς παραλλήλους στίχους T 2416 ἐκλάσθη τὸ κοντάριον=A 3583 τσακίσθη τὸ κοντάριον=P σ. 391, 1 ἐτσακίσθη τὸ κοντάριόν τῆς (ἐπὶ τοῦ θώρακος!) ὥστε ἐν WY(e) ἔκειτο ὅ,τι ἐν X, ἐν M δὲ ὅ,τι ἐν T.

Περαιτέρω ἐν E 1251 τὸ χειροσκουτάριον «τσακίζεται» ὑπὸ τῆς σπαθέας, δὲν κόπτεται!

Ὡστε ὁ X ἀσφαλῶς δὲν ἔγραψεν ἔκοψα! Τὸ ἔκοψα ὀφείλεται εἰς πλάνην τοῦ W ἀντιγράφοντος τὸν X (ἀνέκοψα: ἀλλ' ἔκοψα) παλαιογραφικῶς, ὡς πᾶς τις βλέπει, οὐδεμία δυσκολία ὑπάρχει!

Κατὰ ταῦτα X=πάντα γ' ἀνέκοψα ἐγὼ τῷ σκύτει τῆς χειρός μου, AT=πάντα γὰρ ἔκοψα ἐγὼ τῷ ξίφει τῆς χειρός μου

Τέλος θέλω νὰ εἶπω ὀλίγα περὶ τοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀκριτηίδος, διότι καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει πάλιν ὁ H. Grégoire (σ. 361).

Ὡς εἶναι γνωστόν, ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τινων (πβ. Ἀ. Μηλιαράκη ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ A σ. θ'), ὅτι ὁ Εὐστάθιος, ὅστις ἀναγράφεται ἐν A ὡς ποιητῆς, ἦτο «ἀπλοῦς διασκευαστής». Ἀλλ' ἡμεῖς θὰ δεῖξομεν, ὅτι ὁ Εὐστάθιος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὁ συντάξας τὴν διασκευὴν A¹.

Ὁ H. Grégoire ἀνεγνώρισε τοῦτο, ἀλλ' ὑπεστήριξεν², ὅτι Εὐστάθιος=M (=πηγὴ τῶν AT). Καθ' ἡμᾶς ἡ ἀλήθεια εἶναι ἡ ἑξῆς:

¹ Καὶ ὁ T ἔφερε τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν κατὰ H. Grégoire.—Περὶ τῶν κριτικῶν σημείων τῶν ὑπ' ἐμοῦ χρησιμοποιουμένων βλ. Byz.-neugr. Jahrb. 10 (1933) σ. 369, 1.

² Ἴνα ἀνατρέψῃ τὴν γνώμην μου (πβ. Προλεγόμενα, σ. 11), ὅτι Εὐστάθιος=X.

Ὁ Α διδάσκει ἡμᾶς (σ. 1, ἐν τῇ ἐπιγραφῇ: «*Εὐσταθίου πρὸς τινὰ Μανουὴλ προσφιλέστατον αὐτοῦ δέκα λόγοι Περὶ τοῦ Διγενοῦς Ἀκρίτου καὶ τῶν γονέων*»), ὅτι διεσκεύασεν ἔπος, ὅπερ ποιητὴν εἶχεν Εὐσταθίου τινά, ὃν ἀγνοεῖ προφανῶς¹ καὶ ὅστις εἶχεν ἀφιερῶσει τὸ ποίημα αὐτοῦ «*πρὸς τινὰ Μανουὴλ προσφιλέστατον*», ὃν ὁμοίως ἀγνοεῖ (πρὸς τινά!).

Τὸν χαρακτηρισμὸν «*προσφιλέστατος*» σφίξει καὶ ὁ στίχος 1: «*τέκνον μου ποθεινότατον καὶ προσφιλέστατόν μου*»². ἴσως ὁμως οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ ἐν τῇ παραλειφθείσῃ ἀφιερωτικῇ ἐπιστολῇ³.

Ὅτι ὁ Εὐσταθίου εἶναι ὁ ἀρχικὸς ποιητὴς (ὁ Χ), διδάσκουσιν οἱ στίχοι Α 1—7 (τὸ προοίμιον τοῦ ἔπους), οὓς *οὐδεις παραδόξως* ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν· οἱ στίχοι ἔχουσιν ὡς ἐξῆς:

*τέκνον μου ποθεινότατον καὶ προσφιλέστατόν μου,
πολλάκις με ἠξίωσας πάσας τὰς κατορθώσεις
διὰ γραφῆς δηλῶσαι σοι τοῦ Διγενοῦς Ἀκρίτου
καὶ σοῦ τὸν λόγον ἤκουσα ἐκδυσωπήσαντός με
καὶ παρενθὺς ἐκίνησα καὶ ἄρχισα νὰ γράφω
ἅπαντα τὰ τοῦ Διγενοῦς καὶ τῶν αὐτοῦ γονέων
κατορθώματά τε θαυμαστά πραχθέντα ἐξ ἐκείνων
τοίνυν κἀγὼ ἀπάρξομαι τοῦ καταλέγειν οὕτως.*

Ἄλλὰ τοῦ ὄλου ἔπος εἶχον προταχθῆ (ἐν ἄλλῳ, ἀλλὰ συνήθει μέτρον) καὶ εἰσαγωγικοὶ στίχοι, οὓς παρέλιπε μὲν ὁ Α, διέσωσεν ὁμως—συμπτύξας κακῶς⁴—ὁ C⁵.

Τούτους θὰ παραθέσω, ὡς εἶχον *περίπου* ἐν Χ κατ' ἐμέ:

«Ἐπαινοὶ καὶ τρόπαια ἐγκώμιόν τε | τοῦ τρισμάκαρος Ἀκρίτου
Βασιλείου, | τοῦ ἀνδρειοτάτου τε γενναιοτάτου, | τοῦ τὴν ἰσχὺν ἔχον-
τος παρὰ θεοῦ ὡς δῶρον | καὶ καταπτοήσαντος πᾶσαν Συρίαν, τὴν
Βαβυλωνίαν⁶ . . . Ὁ πατὴρ τοῦ Ἀκρίτου Ἀμιρᾶς μετὰ τοῦ γένους
τῶν Ἀράβων πολὺ ἔβλαψε⁷ | τὴν Ῥωμαίναν, Χαρζιανήν τε ὅλην, |

¹ Οὐδὲν λέγει περὶ αὐτοῦ!

² Ἐν βιβλ. δ' καὶ ε' (π. χ. Α 1292=Γ 760=Ρ σ. 341, 5) προσφωνεῖται «φίλιτατος», ἐν δὲ βιβλ. ε' (Α 2442=Γ 1550) «παμφίλιτατος».

³ Ἐν τῇ νεωτάτῃ (1940) ἐκδόσει τοῦ Α (πβ. ἀνωτ. σ. 334) γράφονται ἐν σελ. 13 (σημ.) ἀσύστατοὶ τινες καὶ παραδοξότατοι ἰσχυρισμοὶ ἀνευ ἐπιχειρημάτων!

⁴ Πβ. Α. Χατζῆν BNGJ 9 (1930—2) σ. 258.

⁵ Ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Α 1—7, ὁ Χ μιμεῖται, ὡς γράφω ἀλλαχοῦ, Ἕλληνας συγγραφεῖς, οὓς καὶ ἀλλὰχοῦ ἀντιγράφει!

⁶ Τὰ ἐν παρενθέσει παρέλιπεν ὁ C, ὡς ἀπέδειξα' πβ. σημ. 4.

⁷ Ταῦτα ἐλέγοντο διὰ πλείονων λέξεων (καὶ στίχων).

Ἄρμενιαν τε καὶ τὴν Καππαδοκίαν, | τὸ Ἄμωριν τε καὶ τὸ Ἰκόνιν¹
 ἄμα, | τὸ περιφημον καὶ μέγα κάστρον ἔτι, | τὸ δυνατόν τε καὶ κα-
 τωχυρωμένον, | τὴν Ἄγκυραν λέγω τε καὶ πᾶσαν Σμύρνην | καὶ τὰ
 παρὰ θάλασσαν καθυποτάξας. | (Τὴν δόξαν τοῦ πατρὸς Ἄμιρᾶ ὑπερέβη
 ὁ Ἀκρίτης) | δηλώσω σοι γὰρ τὰς αὐτοῦ πράξεις ἄρτι, | ἃς εἰργάσατο ἐν
 τῷ παρόντι βίῳ κ.τ.λ.».

Τὰ ἐξαγόμενα ἐκ τῆς συνεξετάσεως τῶν ἀνωτέρω στίχων εἶναι τὰ
 ἑξῆς:

1. Ὁ Εὐστάθιος δὲν εἶναι ὁ ποιήσας τὴν διασκευὴν Μ (=ΑΡΤ). ὁ
 Μ ἀγνοεῖ καὶ τὸν Εὐστάθιον καὶ τὸν Μανουήλ.

2. Ὁ Εὐστάθιος εἶχεν ἀφιερῶσει τὸ ἔπος τῷ φίλῳ Μανουήλ, ὃν κα-
 λεῖ προσφιλέστατον.

3. Ὁ Μανουήλ προσεφωνεῖτο α' ἐν τῇ παραλειφθείσῃ ἐπιστολῇ,
 β' ἐν τοῖς εἰσαγωγικοῖς στίχοις (πβ. C I 12 *δηλώσω σοι*), γ' ἐν τῷ προου-
 μίῳ (πβ. A 1—4, ἰδίᾳ δὲ 3 [*δηλώσαι σοι*: πβ. CI 12 *δηλώσω σοι!*] καὶ
 δ') ἐν τῷ ἔπει: (πβ. A 2423 *λέγω σοι*, A 1665=P σ. 350, 6=T 1100 *ὦ*
φίλιτατε, προσλέξω σοι, A 2442=T 1550 *γράψω σοι, ὦ παμφίλιτατε*, A
 1292=P σ. 341, 5=T 760 *ὦ φίλιτατε*)². Πβ. Προλεγόμενα σ. 11 καὶ
 BNGJ 9 (1930—2) σ. 261.

4. Ἐὰν ὁ Εὐστάθιος ἦτο ἀπλοῦς διασκευαστής, δὲν θὰ ἔλεγεν ὅσα
 ἀναγινώσκωμεν ἐν A 1—7· πβ. BNGJ 10 (1933) σ. 385.

Ἐκ τῶν στίχων ἐν A 1 κέ. καὶ C I 1 κέ. μανθάνομεν, ὅτι διηγῆσεις
 καὶ ᾄσματα (πβ. A στίχ. 2 *πάσας καὶ A στίχ. 6 ἅπαντα*) περὶ τοῦ Ἀκρί-
 του ἐφέροντο μόνον ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ καὶ δὲν εἶχον καταγραφῆ
 ὑπὸ οὐδενός· πβ. A 3 «*δηλώσαι σοι διὰ γραφῆς*» καὶ C I 13 «*δηλώσω*
σοι γὰρ τὰς αὐτοῦ πράξεις ἄρτι».

Κατὰ ταῦτα *ἀναγκαζόμεθα* νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς ἀρχι-
 κῆς Ἀκριτηΐδος (X) ἔκαλεῖτο *Εὐστάθιος*, ὅστις πρῶτος συνήρμοσε τὰς
 διηγῆσεις περὶ τῶν ἄθλων τοῦ Ἀκρίτου παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ φίλου αὐ-
 τοῦ Μανουήλ³.

¹ Καὶ ἐνταῦθα, ὡς βλέπει τις, γίνεται λόγος περὶ ἀποσπάσεως τοῦ Ἰ-
 κονίου (καὶ τὸ Ἰκόνιν . . . κατ'υποτάξας) ὑπὸ τῶν μοαμεθανῶν!
 Τοῦτο οὐδεὶς παρατήρησε!

² Παρατήρησον, ὅτι αἱ προσφωνήσεις δὲν ἀνήκουσι μόνον τῷ α' βιβλίῳ. Πβ.
 BNGJ 9 (1930—2) σ. 261 σημ. 3.

³ Ὁ Εὐστάθιος ἀποκαλεῖ τὸν Μανουήλ *τέκνον* ὥστε εἶχεν ἡλικίαν
 πρὸ βεβηκυῖαν ποῖων τὴν Ἀκριτηΐδα, πιθανῶς δὲ κατ' ἐμὲ ἦτο μοναχὸς
 ἢ κληρικὸς (un cleric κατὰ τὸν H. Grégoire, ein Geistlicher κατὰ τὸν G. Warten-
 berg)· πβ. A. Χατζῆν, BNGJ 9 (1930—2) σ. 278.

Περὶ τῶν χρόνων (*terminus post quem*), καθ' οὓς ἔζησεν ὁ Εὐστάθιος οὗτος, διδάσκει ὁ στίχος C IV 1043, περὶ οὗ διέλαβον ἀνωτέρω¹.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ

¹ Περὶ τοῦ στίχ. C III 150 πβ. Α. Χατζήν, BNGJ 10 (1933), σ. 370. [Προσθῆκαι: Εἰς σελ. 331: 'Ο Ἄραψ (μοαμεθανός) Μο υ σ ῆ ς ὁ Ταρσίτης ἐν X (ἀπλῶς Μο υ σ ῆ ς, ἐν E 506 κακῶς Μο υ ρ σ ῆ ς ὁ Καρώης, ἐν C ἢ Μο υ σ οὐ ρ ὁ Ταρσίτης, ἐν AEP) εἶναι, ὡς ἀνεμένετο, υἱὸς «Ἄμβρω-νος τοῦ Ταρσίτου» πβ. A 4300—4301 (ὁ Ἄμβρὼν... ὁ Ταρσίτης!). Παλαιογραφικῶς τὸ παρανάγνωσμα (Ταρσίτης—Καρώης) δὲν παρέχει δυσκολίαν τινά.—Εἰς σελ. 334 σημ. 1: 'Ο F. Dölger, Byz. Zeit. 36 (1916), σ. 192, συμφωνῶν μοι, ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ X (καὶ A T) εἶχεν ἀσφαλῶς γράψει νικηφόρος.]